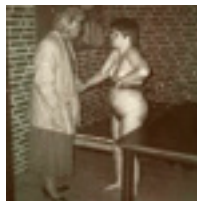

CANON

gehandicaptenzorg

voorproef

zorg voor mensen met een verstandelijke beperking

INHOUD

De lange aanloop naar specifieke hulpverlening

Introductie

1801

Victor - de Wilde van Aveyron

Het begin van opvoeding van idioten

1841

Krankzinnigenwet

Zwakzinnigheid als ziekte

1855

De idiotenschool van Van Koetsveld

Ook idioten hebben recht op ontwikkeling

1891

's Heeren Loo in Ermelo

Begin van de gespecialiseerde zorg

1896

De bijklasse van Meester Köhler

Het begin van het speciaal onderwijs

1920

Het experiment van Meester Wepster

De beschermde werkvoorziening

1921

De nazorg van Pier de Boer

Het belang van ambulante ondersteuning

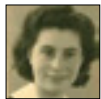
1923

De wagenbaan van Jacob Juch

In de benen en aan het werk

1943

Het Apeldoornse Bos

De moord op joodse psychiatrische patiënten, verstandelijk gehandicapten en hun begeleiders.

1948

Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Wereldwijde erkenning

1952

Ouderverenigingen

Actieve ouders tussen vernieuwing en behoudzucht

- 1953** **De eerste gezinsvervangende tehuizen**
Gewoon wonen
- 1957** **Professionalisering**
Van krankzinnigenverpleegster via de Z naar begeleider
- 1966** **Kerstmis in het vagevuur**
De wetenschap komt helpen
- 1968** **Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten**
Bestaanszekerheid en zorgverstarring
- 1974** **Carel Muller & Nieuw Dennendal**
Van verdunning naar vermaatschappelijking
- 1985** **Onderling Sterk**
Zeggenschap over eigen leven
- 1988** **Jolanda Venema**
Herhaalde onmacht
- 1991** **Atelier De Herenplaats**
Beeldend talent krijgt ruimte
- 2005** **Misbruikt, gedetineerd en in de goot**
Kwetsbaarheid van jongeren opnieuw in de aandacht
- 2006** **Anders kijken, meer zien**
Disability Studies in Nederland
- 2008** **Het Karmijn voor Hindoestaanse bewoners**
Begin van cultuursensitief instellingsbeleid
- 2008** **Coalitie voor Inclusie**
Inclusie is een werkwoord
- 2014** **Decentralisatie, bezuiniging en participatie**
De gevolgen voor de gehandicaptenzorg

CANON GEHANDICAPTENZORG

Een lange aanloop naar specifieke hulpverlening

Introductie

In de Middeleeuwen werden verstandelijk gehandicapten vaak als nar afgebeeld – ets Hanberg 1588.

Op basis van archeologisch onderzoek mag worden aangenomen dat er reeds vroeg in de geschiedenis van de mensheid sprake was van respect voor en bescherming van de menselijke waardigheid van mensen met verstandelijke beperkingen. Maar dat sprak nooit voor zich. In die geschiedenis was er weliswaar sprake van mogelijkheden en kansen (mededogen en opname in de samenleving), maar nog vaker van bedreigingen (discriminatie, segregatie, verwaarlozing, wreedheden en zelfs doding).

Er blijkt een verband te bestaan tussen enerzijds de omgang met mensen met verstandelijke beperkingen en anderzijds de aard en inrichting van de samenleving. Iedere samenleving heeft sociale doelen, waarden en normen. Deze zijn ingebed in de culturele traditie en het politieke en economische systeem. Deze condities sturen de productie van theorieën over deze mensen, de principes van het handelen met betrekking tot deze mensen en de vormen van institutionalisering waarbinnen dit handelen moet plaatsvinden.

In de Oudheid kwam in de heidense samenlevingen het doden van pasgeborenen met lichamelijke gebreken vaak voor. In de joods-christelijke samenlevingen was dat niet zo: hierin ging men uit van de 'heiligheid van het menselijk leven'. In de Middeleeuwen werden in Europa zieken, ouderen en mensen met diverse gebreken (onder andere 'geestesstoornissen') opgevangen in kloosters en gasthuizen. Bedelaars, zwervers, criminelen en 'geestesgestoorde' mensen met storend gedrag, werden geplaatst in dolhuizen. In de late Middeleeuwen werden mensen met 'geestesstoornissen' (psychische stoornissen en verstandelijke beperkingen) zonder storend gedrag, steeds vaker in aparte gasthuizen geplaatst. In ons land waren de eerste aparte gasthuizen voor mensen met 'geestesstoornissen' de stichtingen

In deze 16e eeuwse afbeelding uit de Renaissance wordt Maria afgebeeld met het kindje Jezus dat het syndroom van Down heeft.

De eerste wetenschappelijke publicaties kwamen van de hand van Jan Amos Comenius (1592-1670).

'Reinier van Arkel' (Den Bosch, 1442) en 'Willem Arntsz' (Utrecht, 1461). In de eeuwen daarna nam het aantal aparte gasthuizen toe. Men probeerde deze mensen te genezen onder andere door hen arbeid te laten verrichten. Om meerdere redenen liep die arbeid echter steeds meer uit de hand: het werd een vorm van dwangarbeid onder onvoorstelbaar slechte omstandigheden. Niet alleen charitatieve, maar ook economische en egoïstische motieven speelden een belangrijke rol.

Pas in de tijd van de Verlichting kwam hier verandering in. Enerzijds kwam dit door het formuleren van de rechten van de mens, anderzijds door de belangstelling van rationalisten voor de ontwikkeling van het verstand. Dit laatste leidde tevens

tot differentiatie in de hulpverlening: enerzijds mensen met psychiatrische stoornissen en anderzijds mensen met verstandelijke beperkingen. Hierdoor kwam geleidelijk specifieke hulpverlening voor mensen met verstandelijke beperkingen van de grond.

Specifieke hulpverlening wordt gekenmerkt door:

- Specifieke methoden van hulpverlening: de eerste specifieke methode was de 'fysiologische methode' van Itard.
- Specifieke instellingen: de eerste specifieke instellingen waren de speciale scholen en de speciale instituten.
- Specifieke professionele hulpverleners: de eerste professionals waren artsen, onderwijzers en orthopedagogen.
- Specifieke wetgeving: de eerste wetgeving was de wet op het buitengewoon onderwijs.
- Specifieke wetenschapsbeoefening, gericht op verstandelijke beperkingen en hulpverlening aan mensen met verstandelijke beperkingen. De eerste publicaties waren van de hand van Itard, Séguin en in Nederland van Comenius (te vinden in het Comeniusmuseum in Naarden, waar hij ook begraven is).

De ontwikkeling van deze specifieke hulpverlening vanaf 1800 wordt beschreven in deze canon.

Redactie: Ad van Gennep, Maarten van der Linde, Teun Post en Paul van Trigt.

1891

's Heeren Loo in Ermelo

Begin van de gespecialiseerde zorg

Zuster Van der Ploeg met patiëntje in 's Heeren Loo, 1917.

Dominee Willem van den Bergh nam het initiatief tot 's Heeren Loo.

VERENIGING TOT OPVOEDING EN VERPLEGING VAN IDIOTEN EN ACHTERLIJKE KINDEREN

In de laatste decennia van de negentiende eeuw merkte dominee Willem van den Bergh dat er binnen zijn Voorthuizense gemeente tal van kinderen met een verstandelijke beperking onder mensonwaardige omstandigheden moesten leven. De ouders wisten niet hoe ze met dergelijke kinderen moesten omgaan.

Op de vergadering van 22 maart 1888 van de diaconieën van de Nederduitsch Gereformeerde Kerken in Nederland stelde hij dit probleem aan de orde. Hij vond dat de kerk daar iets aan moest doen. Een commissie onderzocht de zaak en de diaconieën kwamen tot de conclusie dat zij dit initiatief niet over wilden nemen. Een aantal leden van de commissie is daarna op persoonlijke titel verder gegaan en richtte de gereformeerde Vereniging 's Heeren Loo op met het doel huisvesting te bieden aan de meest ernstig gehandicapte kinderen en aangepast onderwijs te verzorgen aan kinderen die leerbaar waren. Ze noemden het de 'Vereniging tot opvoeding en verpleging van idioten en achterlijke kinderen'. Fokko Kortlang, architect te Velp, werd de eerste directeur. Hij maakte een studiereis naar Duitsland, vertaalde een opleidingsboek voor personeel uit het Duits en nam de structuur van betrekkelijk kleine paviljoenen over. Op 3 februari 1891 ging de nieuwe inrichting 's Heeren Loo in Ermelo van start. Jongens en meisjes werden streng gescheiden gehouden en dat zou zo blijven tot in de jaren zeventig van de twintigste eeuw. In het begin van de twintigste eeuw vroeg Fokko Kortlang binnen 's Heeren Loo ook aandacht voor de verwaarloosde jeugd. Dit leidde in 1907 tot de oprichting van Groot-Emaus in Ermelo, waar vooral verwaarloosde kinderen met een lichte verstandelijke beperking huisvesting en onderwijs kregen. Rond die tijd ontstonden ook rooms-katholieke instellingen voor mensen met een verstandelijke beperking, zoals 't Hoog Huis te Oss (1897), Huize Assisië te Udenhout (1904) en Huize Boldershof (voor idiote meisjes) te Druten (1907). Korte tijd later begon hetzelfde werk in de kloosters Sint Joseph en Sint Anna in het Limburgse Heel.

Ansichtkaart 's Heeren Loo, omstreeks 1905.

Huize Assisië in het Brabantse Biezenmortel/Udenhout was een compleet dorp.

Openstelling

's Heeren Loo maakte een stormachtige groei door en opende in de loop van de tijd acht nieuwe inrichtingen, overal in het land. In de jaren negentig van de twintigste eeuw werden fusies aangegaan met andere instellingen. 's Heeren Loo bleef lang vasthouden aan grote instellingsterreinen met paviljoenen daarop, terwijl elders allerlei initiatieven ontstonden om mensen met een verstandelijke beperking in kleinere settings te huisvesten (Philadelphia) of in de maatschappij te integreren (Dennendal). Pas in de jaren negentig werden schoorvoetend kleine wooneenheden in de woonwijken gebouwd en werden de inrichtingsterreinen opengesteld voor de bouw van huizen voor niet-gehandicapte mensen.

Het doel van 's Heeren Loo was in het begin vooral kinderen door opvoeding en aangepaste scholing geschikt te maken om aan de maatschappij deel te nemen en ernstig gehandicapte kinderen zorg te bieden en te beschermen tegen misbruik en behandeling als dorpsgek. Aan die doelen is niet veel veranderd, alleen wordt er nu van uitgegaan dat die zorg ook in de maatschappij geboden kan worden en dat mensen met een verstandelijke beperking, met meer of minder begeleiding, kunnen deelnemen aan die maatschappij. Daarnaast zijn er veel meer (financiële) middelen beschikbaar dan in de beginjaren, toen het benodigde geld voor een nieuw paviljoen (10.000 gulden) door correspondenten in het hele land met centen en dubbeltjes bij elkaar werd gespaard.

Zelfvoorzienende gestichten

Inrichtingen voor mensen met een verstandelijke beperking waren tot na de Tweede Wereldoorlog volledig zelfvoorzienend: van voeding tot kledingherstel, buitenwerk

en technische ondersteuning. Elke grote inrichting had een eigen kerk, medische dienst, school, sanatorium en boerderij. In de loop der jaren kwam er steeds meer verbin-

ding met de maatschappij. Vanaf eind twintigste eeuw gingen mensen met en zonder verstandelijke beperking ook daadwerkelijk met en naast elkaar wonen.

1921

De nazorg van Pier de Boer

Het belang van ambulante ondersteuning

Pier de Boer is geboren op 10 september 1884 te Kimsward in Friesland als zoon van een caféhouder. Hij volgde in Haarlem de Rijkskweekschool en kreeg een betrekking bij school 2 voor BLO in Amsterdam. Vanuit deze functie werd hij benoemd tot ambtenaar nazorg.

Affiche voor congres over de resultaten van de nazorg-aanpak van Pier de Boer – 1928.

ARBEIDINSTELLINGEN VOOR GEESTELIJK ONVOLWAARDIGEN – SOCIALE WERKPLAATSEN

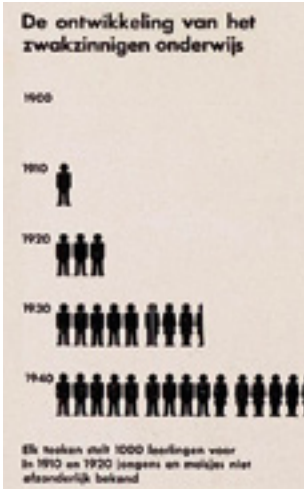
In de eerste decennia van de twintigste eeuw liepen de aantallen oud-leerlingen van het Buitengewoon Lager Onderwijs (BLO) op. Een flink deel van deze oud-leerlingen kon zichzelf met moeite staande houden in de samenleving. Daardoor zochten gemeenten naar manieren om de zorg voor deze groep vorm te geven. In verschillende plaatsen werd geëxperimenteerd. Met zorg door vrijwilligers in Den Haag, met een verlengde opleiding in Rotterdam. Zonder veel succes. Maar een proef in 1921 met professionele zorg in Amsterdam slaagde wel.

In Amsterdam zette de Haarlemse BLO-onderwijzer Pier de Boer een zorgsysteem voor oud-leerlingen op. Als 'ambtenaar voor de nazorg', de eerste in Nederland, zette hij een 'werkinrichting voor imbecielen' op en een mattenmakerij aan de Prinsengracht in Amsterdam. Gestart met 3 pupillen in 1922 was het gebouw al snel te klein en in 1928 kreeg men van de gemeente de beschikking over enkele hectaren grond bij de Petroleumhaven. Hier kwam een werkinrichting annex tuin en pluimveehouderij: Westeroord. Begin jaren dertig volgde de werkinrichting Oosteroord aan de Eerste Ringdijkstraat. In 1931 werd de overkoepelende stichting AGO opgericht (Arbeidsinstellingen voor Geestelijk Onvolwaardigen). Het doel was het bijeenbrengen van zoveel mogelijk gelden om hiermee geheel of gedeeltelijk de kosten van deze arbeidsinrichtingen te kunnen bestrijden. Dergelijke initiatieven vormden de basis voor wat we later sociale werkplaatsen zijn gaan noemen.

Begaafd en gedreven

De Boer organiseerde spreekuren op scholen voor BLO, bezocht alle oud-leerlingen van het BLO in de eerste twee jaar na hun tewerkstelling bij een werkgever en bleef degenen die het nodig

Grafische weergave van de Nederlandse Stichting voor Statistiek uit 1941.

hadden ook daarna begeleiden. Een kleine groep plaatste hij in een werkinrichting, de allerkleinste groep kwam in aanmerking voor 'gestichtsplaatting', oftewel intramurale zorg. Maar voor de grootste groep was het volgens De Boer mogelijk dat deze mensen met goede begeleiding in hun eigen sociale omgeving een plaats zouden kunnen krijgen.

Op de site www.pierdeboerstichting.nl wordt De Boer als volgt omschreven: 'Pier de Boer was een begaafd en gedreven man, een uitstekend organisator en iemand die zijn ziel in zijn werk legde. "Mijn instrumenten zijn mijn schoenen", placht hij wel te zeggen. Hij sjuowde dag in dag uit voor zijn pupillen, zocht werk, bepraatte patroons, vaders, moeders en echtgenoten, bezocht gezinnen, scholen, fabrieken, inrichtingen en tehuizen. Hij kende zijn 'jongens en meiden', hij kende zijn stad, hij kende de arbeidsmarkt en achter zijn stompe sigaar of walmend pijpje zag men hem trekken, beladen met zijn papieren en de zorgen van anderen.'

Pier de Boer overleed op 28 oktober 1945 op 61-jarige leeftijd. Hij wordt tegenwoordig nog herinnerd als naamgever van een prijs voor vernieuwende prestaties in de dienstverlening voor mensen met een verstandelijke beperking en van de Pier de Boer-stichting die zich richt op de ondersteuning van instellingen in de sfeer van de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking in de regio Amsterdam.

Het voorbeeld van Pier de Boer werd al snel in meerdere gemeenten gevolgd in de jaren twintig. De nazorg groeide in Nederland daarna sterk. Daarbij was er geen enkele vorm van landelijk beleid:

GOEDvoorGOED is een kringloopcentrum in Middelharnis en Oude Tonge in Zuid-Holland en geeft mensen met een verstandelijke beperking een werkplek midden in de maatschappij. Door de kleinschalige opzet en de professionele begeleiding kan een passend dagprogramma geboden worden dat volledig is aangepast aan de medewerkers. De werkzaamheden binnen het centrum bestaan uit het inzamelen van goederen, het verwerken en het verkopen hiervan.

het stond gemeenten vrij om deze zorg ter hand te nemen en naar eigen inzicht in te richten. Wel werkten de betrokken instanties op landelijk niveau samen. Daarbij waren zij – en dat was tamelijk uniek - zuiloverstijgend: zowel socialisten, liberalen, protestants-christelijken en katholieken werkten samen in de Nederlandse Vereniging Nazorg Buitengewoon Onderwijs.

Sociaal Pedagogische Diensten

De jaren dertig brachten stagnatie in de groei. Toch was die er nog, en op bestaande instellingen werd maar amper bezuinigd. Het argument dat nazorg de veel duurere instellingszorg kon voorkomen werd hierbij effectief in gezet. In de Tweede Wereldoorlog lag de nadruk op overleven, wat de meeste instellingen wonderwel lukte.

In de eerste naoorlogse jaren zette de groei van het aantal nazorginstellingen door. Deze kregen de naam 'Sociaal Pedagogische Diensten'. Deze groeiden, na de invoering van de awbz in 1968, uit tot een landelijk dekkend netwerk dat door de landelijke financiering niet langer afhankelijk was van de welwillendheid van lokale bestuurders. In de jaren erna kregen de Sociaal Pedagogische Diensten (SPD'en) steeds minder eigen hulp taken. Meer en meer zorgden zij voor verwijzing en ondersteuning. In 2001 werd de taakstelling uitgebreid naar ondersteuning van alle mensen met een beperking. De naam veranderde in MEE.

Door de invoering (2007) en uitbreiding (2015) van de wmo krijgen gemeenten, net als in de vooroorlogse situatie, weer een belangrijke rol in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Daarmee is het experiment dat De Boer in 1921 begon zeker niet mislukt, want inmiddels is, onder invloed van onder andere de 'vermaatschappelijking van de zorg', zoals die na de jaren zeventig steeds meer gestalte kreeg (zie: [1974 Carel Muller en Klein Dennendal](#)), het gedachtegoed van De Boer in alle haarvaten van de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking doorgedrongen.

MEE Nederland, geschiedenis in vogelvlucht

MEE-organisaties heetten vroeger 'Sociaal Pedagogische Diensten' (SPD). Zij bundelden hun inhoudelijk ondersteunende krachten in de Vereniging Somma. Aan het eind van de jaren negentig stelde de regering dat SPD'en ook toegankelijk moesten zijn voor mensen met een lichamelijke, visuele of zintuiglijke beperking en chronisch zieken. Bovendien was de samenleving inmid-

dels veranderd, en daarmee de vragen en verwachtingen van cliënten. Die veranderingen gingen niet ongemerkt aan de SPD'en voorbij, die zich in 2001 oriënteerden op een nieuwe koers. Gekozen werd voor laagdrempelige cliëntondersteuning voor mensen met een beperking, geboden door een veelzijdige, transparante, maatschappelijk betrokken organisatie. De nieuwe naam

werd MEE. Dat symboliseert de relatie tussen consulent en cliënt: gelijkwaardig en betrokken, simpel, krachtig en een positieve uitstraling. MEE staat voor MEEDoen, MEEDenken, MEELachen, etc. De Vereniging van SPD'en, Somma, kreeg een nieuwe naam: MEE Nederland, wat staat voor een collectief netwerk van 22 over het hele land verspreide MEE-organisaties.

1952

Ouderverenigingen

Actieve ouders tussen behoudzucht en vernieuwingsdrang

Logo's van Om het zorgenkind, de rooms-katholieke Oudervereniging opgericht in 1957, Philadelphia, protestant-christelijke oudervereniging, 1956, en Federatie van Ouderverenigingen, 1964.

HELPT ELKANDER – PHILADELPHIA – VOOR HET ZORGENKIND – FEDERATIE VAN OUDERVERENIGINGEN

Ouders en verwanten hebben na de Tweede Wereldoorlog een grote invloed gehad op de ontwikkeling van de zorg en dienstverlening aan mensen met verstandelijke beperkingen. Vanuit een enorme betrokkenheid en heldere visie op het leven van hun kinderen vormden ze een steeds sterker wordende counterpart voor instellingen en overheden. Dat was nieuw. Tot die tijd hadden ouders nauwelijks enige inbreng. Hun kind was opgenomen in de inrichting en zij mochten hooguit op bezoek komen.

Het startpunt was de oprichting van *Helpt Elkander* (1952), de eerste oudervereniging (neutraal). Een paar jaar later volgden *Philadelphia* (1956, protestant) en *Voor het zorgenkind* (1957, katholiek). Doel van deze verenigingen was samen sterker staan. Aanvankelijk ging het vooral om lotgenotencontact op levensbeschouwelijke grondslag: het delen van ervaringen met mensen met dezelfde ervaringen en achtergrond, namelijk het hebben van een kind met een verstandelijke beperking en het hebben van hetzelfde geloof. Maar al snel werkte men ook aan belangenbehartiging: samen streden ouders voor een betere zorg en een betere positie mensen met beperkingen. Al snel begonnen de verschillende ouderverenigingen samen te werken en in 1964 besloten ze om gezamenlijk naar buiten te treden als Federatie van Ouderverenigingen (FvO).

Andere wereld

De ouderverenigingen behaalden veel successen voor mensen met verstandelijke beperkingen. In de loop van de jaren veroverden zij zo een positie waar zorgaanbieders en overheden niet om heen konden. Ze werden een machtsfactor en waren daardoor steeds beter in staat om voor hun kinderen een andere wereld af te dwingen. Een wereld waarin hun kinderen niet langer werden

Jaarvergadering van Helpt
elkander in 1970.

weggestopt, maar kansen kregen op een actieve deelname aan de samenleving.

De ouderverenigingen stonden aan de wieg van belangrijke voorzieningen. Daartoe namen ze in de jaren zeventig vooral zelf het initiatief om voorzieningen op te richten, waarbij zij in het bestuur zitting namen. In de jaren die daarop volgden namen ze meer afstand en concentreerden zij zich meer op de kwaliteit van de zorg. Zij ontwikkelden in deze jaren een zeer invloedrijke visie op de zorg. Toen er door het persoonsgebonden budget (pgb) vanaf midden jaren negentig nieuwe mogelijkheden voor handen kwamen, zijn vanaf het midden van de jaren negentig groepen ouders opnieuw zelf kleinschalige voorzieningen gaan opzetten, waarmee de cirkel rond was.

De rode draad in deze geschiedenis van de ouderbeweging was echter altijd dat ouders uit onvrede over de zorg en ondersteuning voor hun kinderen zelf het heft in handen namen. Ze wilden betere en humanere zorg die door bestaande zorgaanbieders niet gerealiseerd werd. Ging het aanvankelijk om gezinsvervangende tehuizen en dagverblijven voor respectievelijk 24 en 48 mensen, later streefden de ouderverenigingen naar een nog meer op de individuele persoon toegespitste ondersteuning. Met succes: voor de zorg kwam er het persoonsgebonden budget (pgb), voor begeleiding op het werk jobcoaching en in het onderwijs kwam er leerlinggebonden financiering (het rugzakje).

Afsplitsing

Overigens was het niet alleen vernieuwingsdrang die de ouderbeweging kenmerkte. Altijd zijn er ouders geweest die juist niet wilden veranderen. Zij zagen weinig in kleinschalige voorzieningen in de samenleving en wilden juist het wonen in veilige, grootschalige instellingen behouden. Meerdere keren leidde dat tot een afsplitsing. Een aantal ouders vormde in de jaren tachtig een eigen organisatie rond internaten (woi) en in het begin van de 21e eeuw keerde een aantal ouders zich opnieuw tegen de vernieuwingsplannen van de Federatie van Ouderverenigingen. Van belang is bovendien dat de ouderverenigingen niet alleen de ouders organiseerden; zij stonden ook aan de wieg van een aparte belangenvereniging van mensen met een verstandelijke beperking. Op basis van het Zeelandse initiatief 'Onderling Sterk', werd in 1995 met steun van de FvO de Landelijke Federatie van Belangenverenigingen (LFB) opgericht. Aanvankelijk opereerde deze onder de vleugels van de FvO, maar al snel gingen de belangenbehartigers zelfstandig verder.

Anno 2014 lijkt een eind te zijn gekomen aan de bijzondere positie van ouders en verwanten van mensen met verstandelijke beperkingen als belangenbehartigers. De vernieuwende, ooit zeer invloedrijke koepelorganisatie FvO is in 2007 failliet gegaan nadat de rijksfinancieringsstructuur werd veranderd en interne problemen de organisatie te veel werden. De opvolger Platform VG heeft nooit dezelfde positie kunnen verwerven en is op 1 januari 2014 gefuseerd met de CG-Raad, de organisatie van mensen met lichamelijke beperkingen en chronisch ziekten. De op levensbeschouwelijke basis georganiseerde ouderverenigingen kregen te maken met bezuinigingen en zijn nu onderdeel van de 250 leden tellende koepelorganisatie Leder(in). De geschiedenis leert echter dat als de bezuinigingen op de zorg de kwaliteit van de zorg van hun kinderen gaan aantasten ouders dat zeker niet over hun kant zullen laten gaan en hun stem zullen verheffen.

Joop Dondorp (1906-1996) was oprichter en jarenlang voorzitter van de oudervereniging Philadelphia. In 1972 ontvangt hij namens Philadelphia prinses Margriet voor de opening van nieuwbouw van het 'short-stay-home' Dennenoord te Bennekom.

1974

Carel Muller & Nieuw Dennendal

Van verdunning naar vermaatschappelijking

Carel Muller, directeur
Nieuw Dennendal, 1974.

DEHUMANISEREN - HOSPITALISEREN - OMGEKEERDE INTEGRATIE - DEINSTITUTIONALISERING

Op 3 juli 1974 werd in de zwakzinnigeninrichting Dennendal van de Willem Arntsz-Stichting in Den Dolder het paviljoen Lorentz ontruimd. De medewerkers werden gearresteerd, honderden bezetters en sympathiserende ouders op straat gezet. De verstandelijk-gehandicapten werden met bussen naar de Rijks Psychiatrische Inrichting in Eindhoven afgevoerd. Premier Den Uyl sprak van 'een persoonlijke nederlaag'.

De affaire draaide om de vraag wat kon worden gedaan om mensen met een verstandelijke beperking (toen nog vaak zonder schroom als zwakzinnigen aangeduid) te bevrijden uit hun afzondering. De Dennendal-staf, onder leiding van Carel Muller, wilde een 'verdunningsexperiment', waarin verstandelijk gehandicapten te midden van andere burgers hun leven konden leiden. Ze waren er onder de naam 'Nieuw Dennendal' in feite al mee begonnen en daarbij geloofden ze zo onvoorwaardelijk in hun eigen gelijk dat ze iedereen die bedenkingen had, waaronder het bestuur van de Willem Arntsz-stichting en nogal wat ouders, tegen zich in het harnas joegen. Daardoor escaleerde het conflict zodanig, dat het uiteindelijk met harde hand een halt werd toegeroept.

Huiskamer ten tijde van
Nieuw Dennendal.

Beelden van de ontruiming van Nieuw Dennendal op 3 juli 1974.

De pers, en vooral *de Telegraaf*, stookte het vuurtje op met alarmerende berichten.

De affaire-Dennendal speelde zich af in een roerig tijdsgewricht waarin alle oude intramurale zorginstituties onder kritiek kwamen te staan, omdat ze mensen zouden 'dehumaniseren' en 'hospitaliseren' (zie ook [Jan Foudraïne: Wie is van hout?](#)). Wie gek/zwakzinnig was, verdiende het niet om apart te worden gezet, maar diende juist in zijn eigenheid gewaardeerd te worden. Het verdunningsplan van Muller werd in de jaren tachtig overgenomen door De Hafakker, de afdeling verstandelijk gehandicapten van een psychiatrische inrichting in Noordwijkerhout, onder leiding van de psycholoog Kay Okma, die ook zitting had in het bestuur van Nieuw Dennendal. Na lang touwtrekken werd daar op 11 november 1986 de eerste verdunde woonwijk op het terrein van De Hafakker geopend. Okma noemde verdunning 'binnen-integratie'; vanaf 1991 sprak hij van 'omgekeerde integratie'.

Sluiting

Het is een voorbeeld dat ondanks de dramatische afloop de impact van 'Dennendal' groot was, zij het dat het lang duurde voordat het normaliseringsdenken waar Muller c.s. voor stonden ook daadwerkelijk vaste voet aan de grond kreeg. Jarenlang bleef De Hafakker het enige instituut waar 'omgekeerde integratie' was gerealiseerd. Maar in de jaren negentig veranderde dat. Ingegeven door het beleid ontstond een deconcentratiebeweging. Steeds meer bewoners van instituten gingen in kleinschalige voorzieningen in de samenleving wonen. Kay Okma vroeg zich daarom in de jaren negentig af of zijn 'omgekeerde integratie' nog wel 'bij de tijd' was. In Zeeland trok Piet van den Beemt een radicale conclusie. Van den Beemt was medewerker van Dennendal. Halverwege de jaren negentig werd hij directeur van Vijvervreugd, een instituut in Middelburg, dat hij omdoopte tot Arduin. Volgens Van den Beemt 'werden in instituten de mensenrechten geschonden'. Met medewerking van staatssecretaris Erica Terpstra stelde hij een plan op voor deïstitutionalisatie en sluiting van het instituut. Eind jaren negentig was dit plan al grotendeels gerealiseerd en kon worden

Piet van den Beemt (1947-2009) sloot als directeur van Arduin in Zeeland alle grootschalige instituten. Foto Mechteld Jansen.

begonnen met de sloop van het instituut. Met die sluiting sloot Nederland aan op de deinstitutionaliseringstrend die overal in de westerse wereld leidde tot afbraak van grootschalige internaten. Maar dat gebeurde wel in een nogal traag Nederlands tempo. In 2012 was Arduin nog steeds het enige instituut in Nederland dat deze transformatie volledig heeft gerealiseerd.

ARDUIN
voor mensen • door mensen

Zelfstandig

In vrijwel alle zorgsectoren zijn 'vermaatschappelijking', 'ambulantisering' en 'inclusie' inmiddels sleutelbegrippen in het beleid geworden. Grote instellingsterreinen, zoals Huize Assisië in het Brabantse Ulvenhout bijvoorbeeld, waar duizenden verstandelijk gehandicapten woonden, stromen langzaam maar zeker leeg. Mensen moeten, zo luidt tegenwoordig het officiële beleid, in principe en zo lang mogelijk 'zelfstandig' kunnen wonen. Het gaat om wat in vrijwel alle visiedocumenten van zorginstellingen voor 'mensen met een gebrek' (let op het steeds minder moreel geladen taalgebruik) om het bevorderen van '**volwaardig burgerschap**'. Dat is 'leven in een samenleving waar mensen verbonden zijn met anderen, zoals familie, vrienden, kennissen, collega's. Zij maken deel uit van (en dragen op unieke wijze bij aan) de samenleving. Die samenleving verwelkomt verscheidenheid, respecteert verschillen en is er trots op dat alle mensen bij de samenleving betrokken zijn.' Of de samenleving in alle gevallen deze zorgbehoevenden ook echt goed kan opvangen wordt overigens ook betwist. De Twentse Zorgcentra kondigden in april 2007 aan dat zij een categorie ernstig verstandelijk gehandicapten liever op een rustig instellingsterrein zouden willen verzorgen (wat niet meer mocht) dan in de hectiek van de grote stad. Er barstte een stevige discussie los, die ongetwijfeld niet de laatste zal zijn.

Thomashuizen

Een mooi voorbeeld van vermaatschappelijking en van een nieuw particulier initiatief op dit terrein zijn de Thomashuizen, waarvan er inmiddels meer dan honderd in Nederland zijn. De initiatiefnemer, Hans van Putten, had zelf een zoon met een verstandelijke beperking: Thomas. Uit onvrede met het reguliere aanbod bedacht hij in 2001 het concept Thomashuizen, kleinschalige woonvoorziening voor zes à acht mensen met een verstandelijke beperking, gefinancierd op basis van persoonsgebonden

budgetten. Elk huis wordt geleid door in principe twee zorgondernemers. Dit zijn meestal echt)paren/partners die zelf ook

bij het Thomashuis wonen. Zij zijn eindverantwoordelijk voor de zorg en ondersteuning aan hun klanten.

De *CANON gehandicaptenzorg* is een uitgave van de Vereniging Canon Sociaal Werk en mede mogelijk gemaakt dankzij de steun van de maatschappelijke aandeelhouders Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN) en 's Heeren Loo. Deze *CANON* staat niet op zichzelf. Het is een onderdeel van een historisch project dat in

2007 van start is gegaan met het online brengen van de Canon Sociaal Werk (www.canonsociaalwerk.eu), dat inmiddels is uitgegroeid tot een wikipendium met meer dan 350 informatieve vensters, waarin de geschiedenis van het werk van sociale professionals systematisch voor het voetlicht wordt gehaald.